ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO priedas

Nr. 387

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Kova už būvį - būtina išlikimo sąlyga

Diplomuotas istorikas, jaunimo jau įsidėmėtas ir pamėgtas poetas Mantas BALAKAUSKAS neseniai išleistą savąjį eilėraščių rinkinį pavadino „Roma“. Nors jauno žmogaus jausenas šių dienų pasaulyje fiksuojančioje poezijoje gausu kandžios ironijos, nukreiptos prieš buką, besaikį vartojimą, sudaiktėjimą pasaulio, kuriame didieji prekybos centrai prilyginami šventykloms, eilėraščiuose juntama taip pat ir dramatiška Romos imperijos griūties nuojauta. Šiandien poeto klausiame tiesiai: ar jis ir jo kartos žmonės jaučiasi gyveną žlungančioje valstybėje?

Rimvydas STANKEVIČIUS
„Respublikos“ žurnalistas

Stasio Žumbio nuotr.

- Savo poezijoje taikliai ir iškalbingai reaguojate į nūdienos socialinius kontekstus ir savąsias vidines būsenas fiksuojate būtent toje aplinkoje, tame laike, kuriame išties gyvename. Sakykite, kas slypi po jūsų „Romos“ metafora? Lietuva? ES? Civilizacijos vairą savose rankose laikantis Vakarų pasaulis?

- Ne tik Lietuva ir ne tik ES. Tardamas „Roma“ - turiu galvoje viso mūsų pasaulio raidą, visa tai, ką vadiname civilizacija. O civilizacija anksčiau ar vėliau sustoja, virsta stovinčiu vandeniu, galiausiai ima irti. Manau, kad laikas, kuriame gyvename, - mūsų civilizacijos ruduo, o gal net žiemos pradžia. Nes žmonija, manau, jau seniai yra priėjusi tokį sąmoningumo tašką, kuris nesikeičia, todėl ir vadinamasis civilizacijos progresas neatranda vietos naujam žingsniui pirmyn.

Žinoma, daugelis skubės man prieštarauti - neva, o kaipgi kone kasdien tobulėjančios technologijos? O kaipgi vis labiau nuo mūsų kasdienio gyvenimo neatsiejamas tampąs virtualusis pasaulis? O drabužiai? O buitinė technika? O pastatai?.. Tačiau visa tai - tik iliuzija, tas pats saldainis, ilgainiui vyniojamas į vis ryškesnį ir prabangesnį popierėlį. Apsistačiusi dangoraižiais ir internetais žmonija viliasi, kad už šių dekoracijų pasislėps pati nuo savęs - nuo aiškaus žinojimo, kad per tuos 8000 metų, kai egzistuoja žmogus, kaip sąmoninga būtybė, sąmoningumo žmoguje nė kiek nepadaugėjo.

Dabar yra laikas, kai aplink nesikeičiantį žmogų beprotišku tempu kinta jo ir aukštesniųjų jėgų keičiamas pasaulis. Žmogaus aplinka šiandien keičiasi tokiu greičiu, kad paskui jį nespėja nei žmogaus protas, nei širdis, nei akis. Iš čia ir tas visuotinis beprasmiškumo, nelaimingumo pojūtis. Žmogus ima jaustis it varu varomas per savąjį gyvenimą.

- Ne viename renginyje mačiau, kokias įspūdingas publikos ovacijas sukelia kandus jūsų eilėraštis, kuriame it mantra vis skamba: „Minima“, „Medija“, „Maksima“... Neretai būtent šio eilėraščio klausytojai prašo bisui... Kaip pats manote, kuo tas eilėraštis nūdienos žmonėms yra toks svarbus? Į ką juo taip tiksliai jums pavyko pataikyti?

- Galbūt tai todėl, kad rašau ne apie kokį iliuzinį, svajonių ar sapnų pasaulį, o būtent tą, kuriame gyvename dabartiniu laiku, kad nuoširdžiai kalbu apie tai, ką matau, ir apie tai, ką galvoju.

Tas besaikis vartojimas, bedvasis gyvenimas, įklimpimas daiktų pasaulyje galų gale juk turėjo kam nors įgristi, tiesa? Galima sakyti, kad šitam mano eilėraščiui pavyko garsiai ištarti: „Karalius nuogas“ - tai, kas daugeliui jau ir be žodžių buvo akivaizdu.

Nesakau, kad turėti nuosavą butą ir automobilį savaime yra blogai, tačiau jeigu butas ir automobilis tampa aukščiausiu žmogaus gyvenimo tikslu - tai jau tikrai apgailėtina ir liūdna.

O liūdniausia dėl šiuo metu augančios, būtent į tokias vertybes sistemingai orientuojamos kartos. Skaitau štai mokyklose tą „minima, medija, maksima“ ar kitus prieš nūdienos tėkmę maištaujančius eilėraščius, o jie klausosi akis išsproginę ir nuoširdžiai nesupranta, ar čia jiems derėtų juoktis, ar verkt...

Jokiu būdu nenoriu pasakyti, kad augančioji karta - kvailesnė ar abejingesnė nei manoji. Tačiau manau, kad ji daug ko nebemokoma, ko buvome mokomi mes, - mokiniai negeba išlukštenti eilėraščio perkeltinių prasmių, nes dabartinė švietimo sistema jiems nesuteikė tam būtinų instrumentų.

Ir jokiu būdu tai ne mokyklų ar juo labiau moksleivių, tačiau Lietuvos valstybės - visų mūsų problema, kuri ilgainiui ims keisti pačią visuomenės sąmonę, žmonių pasaulėjautą, jų tarpusavio santykius...

Būtent iš čia man ir skamba tas jūsų minėtasis „Romos žlugimo“ motyvas.

- Įdomu, o koks jūsų ir jūsų kartos santykis su Maironiu ir jo formuluota Lietuva?

- Negalėčiau pasakyti, kad Maironis mane kaip nors ypatingai veikė. Mokyklos laikais, turiu pripažinti, apskritai nebuvau labai sąmoningas, todėl ir Lietuva, ir jos istorija, ir jos kultūros šviesuliais tesidomėjau tiek, kiek reikėjo pažymiui. Mane kaip kūrėją ir kaip asmenybę formavę poetai buvo jau po mokyklos susirasti asmeniškai Vytautas Bložė, Sigitas Parulskis, Mantas Gimžauskas... Na, o Maironis ir jo Lietuva... Jie liko XX amžiuje, liko mano vaikystės mokykliniuose vadovėliuose, nes mums, moksleiviams, nebuvo pasiūlytas kodas suvokti Maironį XXI amžiaus kontekste. Jeigu tokio kodo nėra, sunku būtų įsivaizduoti ir nuoseklų jo idėjų ir darbų tęstinumą.

Kita vertus - visa lietuvių literatūra juk yra tarsi viena nuosekliai į ateitį tekanti upė, todėl nūdienos lietuvių autorių kūriniai bet kuriuo atveju yra lietuvių literatūros klasikos tąsa, turinti tą patį atskaitos tašką - Lietuvą, dirbanti tai pačiai - lietuvių kalbai ir tam pačiam tikslui - nacionalinės kultūros ateičiai.

- Džiaugiuosi, kad taip sakote. Jau maniau, kad jūsų karta dirbti Lietuvai nejaučia jokio vidinio imperatyvo - kad visi jos ateities lūkesčiai susiję su emigracija.

- O jūsų kartos santykis su emigracija - kitoks? Ar jaučiatės už mus pranašesni vien dėl to, kad gyvenote už geležinės uždangos, iš už kurios emigruoti buvo beveik neįmanoma?

> Jeigu butas ir automobilis tampa aukščiausiu žmogaus gyvenimo tikslu - tai jau tikrai apgailėtina ir liūdna

Norite paklausti, ar jaučiu pagundą išvažiuoti iš čia ir niekada nebegrįžti? Žinoma, kad jaučiu. Nuolat. Ir manau, kad tai labai žmogiška. Tik labai nedaugelis, rinkdamiesi butą, yra linkę nepaisyti, kad jame, tarkim, nėra tualeto ar vandentiekio, nes jaučia norą ir iššūkį įsirengti patogumus savo rankomis. Didžiuma, ko gero, mieliau ieškos kito buto, kur vandentiekis ir tualetas - jau įrengti.

Tikrai nereikėtų pykti ant jaunų žmonių, kad jie pinigų užsidirbti mėgina ten, kur jų įmanoma užsidirbti, o ne ten, kur neįmanoma, tačiau tauru mėginti. Juk kiekvieno noras įsikurti pasaulyje, suteikti stogą virš galvos ir pamaitinti savuosius vaikus teisėtas.

Nė kiek neabejoju, jeigu jūsų karta būtų turėjusi galimybę užsidirbti svetur - būtų lygiai taip pat noriai ja pasinaudojusi, kaip ir maniškė.

- O kaipgi tuomet su jaunatvišku idealizmu, kartos balsu, ateinančiųjų maištu prieš stagnaciją?

- Bet argi nepastebite, kad joks maištas nūdienos kontekste neįmanomas? Kad bet kokios, net menkiausios maišto užuomazgos yra godžiai suryjamos biznio strategų ir akimirksniu paverčiamos nauju pelno siekiančiu produktu. Tikrovė, kurioje gyvename, deja, šiandien formuojama kliaujantis išimtinai tik rinkos dėsniais. Jaunimui, trokštančiam sąlygų mylėti ir kurti, tokioje erdvėje gyventi tampa pernelyg šalta. Sutikite, juk kiekvienas norime, kad mūsų vaikai augtų pasaulyje, visa ko vertę matuojančiame sąžine. Manau, jei tokią erdvę jaunimas justų esant čia - savo Tėvynėje, uždarbio argumentas daugeliui nustotų buvęs svarbiausias.

- O prieš ką labiausiai reikėtų mums šiandien maištauti?

- Prieš save pačius. Prieš savo abejingumą, suglebimą ir, pirmiausia, prieš nenorą sau jo pripažinti. Pats tikrasis maištas būtų nustoti kaltųjų ieškoti vien tarp politikų, Lietuvos ir ES valdžios institucijose ir prisipažinti sau, kad visos prekybos centrų šventyklos, visi plėšrūs vertelgos ir nesąžiningi politikai gyvena kiekvieno mūsų viduje, kad kiekvienas ir esame tos tikrovės kūrėjai, kuria taip esame nepatenkinti. Juk jeigu valdžią renkame laisva valia ir iš savojo tarpo, argi būtų įmanoma iš doros visuomenės išsirinkti nedorus jos vedlius? Arba - ar gali vedliai neturėti tam tikrų ydų ir moralės spragų, jei tos ydos ir moralės spragos visuomenėje yra traktuojamos kaip norma?

- Tad jūsų aprašomoji „Roma“ neišvengiamai pasmerkta žlugti?

- Vienas iš dviejų - ji arba tikrai transformuosis, arba tikrai žlugs. Bet to nereikėtų suvokti būtinai kaip pralaimėjimo. Vieno būvio baigtis visuomet reiškia kito būvio pradžią. Todėl imperijos žūtis, nesvarbu net, ar kalbame perkeltine, ar tiesiogine prasme, jokiu būdu nereiškia žmogaus ar žmogiškumo žūties. Gal nustoję kurti valstybę vien kaip ekonomikos mechanizmą ir laimę suvokti tik kaip pelną, atvirkščiai, tapsime laimingesni? Juk ir sodininkai tvirtina, kad kova už būvį - būtina išlikimo sąlyga. Atrodytų, paradoksalu, tačiau į idealias, jokių išlikimo pastangų nereikalaujančias sąlygas patekusios augalų populiacijos sunyksta. Lygiai taip pat, manau, yra ir su tautomis, ir su valstybėmis.

Kaip išėjo sovietų kariuomenė

1993 m. rugpjūčio 31 d. 23 val. 45 min. Lietuvos sieną pervažiavo geležinkelio ešelonas su paskutinio mūsų šalyje dislokuotos rusų kariuomenės dalinio likučiais. Ši diena baigė 1940 m. prasidėjusią ir 53 metus trukusią okupaciją. Svetima kariuomenė išvesta po ilgų ir varginančių derybų.

Eltos archyvo nuotr.

Apie tai, kaip buvo rengiamasi rusų kariuomenės išvedimui, prie ŽALGIRIO NACIONALINIO PASIPRIEŠINIMO JUDĖJIMO apskritojo stalo diskutavo Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos krašto apsaugos ministras Audrius BUTKEVIČIUS, vienas iš Lietuvos kariuomenės kūrėjų brigados generolas Česlovas JEZERSKAS, šiuo metu Lietuvos Respublikos Seimo narys, o tuo metu buvęs Lietuvos užsienio reikalų ministras Povilas GYLYS ir Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, 1993 metais buvęs prezidento A.M.Brazausko patarėjas, diplomatas Justas Vincas PALECKIS. Diskusiją vedė žalgirietis Gediminas JAKAVONIS.

G.JAKAVONIS: Įvykiams tolstant, atsiranda naujų didvyrių, kažkas rašo knygas, kurios sukelia šypseną tikriesiems įvykių dalyviams. Kas tuo metu iš tiesų vyko? Ką reikėtų akcentuoti?

A.BUTKEVIČIUS: Pradėkime nuo to, kad Rusijos kariuomenės išvedimas turi dvi dedamąsias. Viena - tai, apie ką kalbama derybų su TSRS dėl ištiso komplekso klausimų, susijusių su Lietuvos ir TSRS santykiais, tarp jų ir TSRS kariuomenės buvimo Lietuvoje klausimais, delegacijos ataskaitose. Kai kuriuos iš tų dalykų ganėtinai vienašališkai ir skurdžiai nušviesdamas aprašinėja Česlovas Stankevičius savo knygoje apie derybas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo.

G.JAKAVONIS: Koks jo statusas?

A.BUTKEVIČIUS: Tam tikru periodu jis buvo derybų delegacijos vadovu ir vedė derybas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo. Čia aš iš karto galiu pasakyti, kad sutartis, kuri buvo pasirašyta tarp Rusijos gynybos ministro Pavelo Gračiovo ir manęs, buvo tam tikrų, pavadinkime, separatinių derybų rezultatas. Jos buvo vedamos Gynybos ministerijos lygiu ir jų kur kas sėkmingesniam rezultatui, negu buvo pasiektas, kaip tik ir sutrukdė derybų delegacijos įsikišimas. Bet tai galbūt platesnio dėstymo tema.

Kita dedamoji - tai yra praktinė Rusijos kariuomenės išvedimo pusė, kuri faktiškai jau yra susijusi su vyriausybe, suformuota po 1992 metų rinkimų, visa veikla, kuri susijusi su prezidento Algirdo Brazausko administracijos darbu, su Lietuvos užsienio reikalų ministerijos darbu, kuriai tuo metu vadovavo Povilas Gylys, ir su Krašto apsaugos ministerijos darbu bei mūsų specialiai sukurtomis Krašto apsaugos ministerijos institucijomis, kurios vykdė labai konkrečias užduotis, susijusias su tuo, kad Rusijos kariuomenė išjudėtų iš Lietuvos.

Tuo momentu, aš kalbu apie 1991 metų rudenį, mes suvokėme, kad buvo atsivėręs istorinių galimybių langas. Rusija dar nebuvo suformavusi labai aiškių savo tolesnio vystymosi perspektyvų, variantų, kaip situacija galėjo klostytis, buvo labai daug, ir Lietuva po sėkmingo išstojimo iš Tarybų Sąjungos sudėties, griuvus Tarybų Sąjungai, turėjo pakankamą autoritetą ir labai daug draugų Rusijos vyriausybėje.

Mes galėjome tam tikra prasme daryti įtaką procesui ir tai, žinoma, padarėme. Ir padarėme labai efektyviai, pritraukdami į derybas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo mums palankius žmones, tokius, kaip amžinatilsį Rusijos gynybos ministras Pavelas Gračiovas, kurio šiandien Rusijoje nemyli ir nemėgsta, tačiau tai buvo tikras Lietuvos draugas.

Galima sakyti, per 2 mėnesius mums pavyko suderinti visus klausimus su Rusijos gynybos ministerija ir 1991 metų rugpjūtį mes buvome visiškai pasiruošę derybom. Buvo iš anksto sutarta dėl Rusijos kariuomenės išvedimo termino, vienerių metų, ir šis terminas buvo nustatytas ne šiaip sau, tačiau suvokiant politinį laiką.

Tai buvo laikas, per kurį realiai tai buvo galima padaryti, nes paskui galimybių langas būtų užsivėręs. Taigi kokie buvo pagrindiniai varikliai išvedant Rusijos kariuomenę iš Lietuvos? Lietuva buvo labai svarbi išvedant kariuomenę iš Vokietijos. Ir mes puikiai išnaudojome vokiečių turimus svertus ir mechanizmus, suteikdami jiems labai platų šios Rusijos milžiniškos karinės jėgos, dislokuotos Vokietijoje, išvedimo per mūsų teritoriją potencialą.

P.GYLYS: Kariuomenės išvedimas buvo bene paskutinis nepriklausomybės įtvirtinimo etapas. Ką reiškia kariuomenės išvedimas apskritai? Tai reiškia, kad valstybė pradeda kontroliuoti savo teritoriją. Tai esminis dalykas. Mes gerai supratome, kad tai yra kaip tik valstybingumo įtvirtinimas, bet procesas buvo iš tikrųjų labai sudėtingas.

Kai LDDP atėjo į valdžią, aišku, buvo labai sunku, norėjosi viską padaryti gerai, demokratiškai, dėl to buvo pratęstas derybų komisijos darbas. Č.Stankevičių pakeitė Virginijus Bulovas. Bet, deja, turiu pasakyti, opozicija tuo metu elgėsi labai destruktyviai. Pamenu savo vizitą į Maskvą pas ministrą Andrejų Kozyrevą, kurio tikslas buvo paruošti prezidento A.M.Brazausko vizitą į Maskvą, pagrindinis klausimas buvo kariuomenės išvedimas ir sutarties pasirašymas. Beje, Rusija tuo metu jau buvo pasiruošusi padengti nuostolius, kurie buvo patirti 1940 metais. Nuostolius,

> Kada nors mes juk sužinosime, kokie motyvai buvo politiškai stabdyti kariuomenės išvedimą
>
> Povilas GYLYS
> Lietuvos Respublikos Seimo narys, o tuo metu buvęs Lietuvos užsienio reikalų ministras

susijusius su ekologine situacija kai kuriose karinėse bazėse, ir taip toliau. Liko žalos atlyginimas, tas suminis, sisteminis. Ir iš to mūsų opozicija pradėjo didelį lošimą, faktiškai trukdydama. Ir kai aš nuvykau į Maskvą ruošti prezidento A.M.Brazausko vizito, pasipylė skambučiai iš delegacijos, nenoriu kai kurių pavardžių minėti, nes jų jau nėra. Aš, užsienio reikalų ministras, turėdamas prezidento įgaliojimus, atstovaudamas valdančiajai daugumai, buvau spaudžiamas, kaip be jų leidimo atsidūriau Maskvoje. O juk tikslas buvo kariuomenės išvedimas. Ir aš nuo to laiko ypač intensyviai pradėjau galvoti, kokia yra tų žmonių motyvacija,

ko jie siekia. Gali būti, jog taip buvo siekiama, kad Rusijos kariuomenės išvedimas žlugtų ir kad po to tai galima būtų panaudoti kaip argumentą, neva mes susitarėme, o jie neišvedė. O rudenį prasidėjo, kaip žinote, įvykiai pamiškėse ir miškuose. Deja, popiežius ne laiku tuo metu atvažiavo į Lietuvą, čia irgi buvo toks trikdis.

Aš gerai pamenu laiką, kai pamatėme, kad sužlugdytas vizitas, ir tada viską perėmė prezidentas A.M.Brazauskas ir keli žmonės, tai yra Justas Paleckis ir, jeigu gerai prisimenu, Andrius Meškauskas. Buvo skambučiai Borisui Jelcinui, ir B.Jelcinas po kurio laiko pasakė „taip“. Bet sutartyje neliko pagrindinio klausimo dėl žalos. Aš tik pasakysiu tiek, kad V.Landsbergis savo interviu „The European“, kurio aš dar turiu kopiją, rugsėjo 2 dieną - vadinasi, tai buvo duota iš anksto, - sako, kad tas žalos atlyginimas, žinote, nėra toks svarbus.

Iš tikrųjų kariuomenės išvedimas buvo pats svarbiausias klausimas. O mes tarp tų dviejų klausimų pasimetėme. Kada nors mes juk sužinosime, kokie motyvai buvo politiškai stabdyti kariuomenės išvedimą. Tačiau kariuomenės išvedimas vis dėlto pavyko.

G.JAKAVONIS: Justai, kaip supratau, tada visą šitą procesą į savo rankas perėmė Algirdas Brazauskas, o jūs buvote jo dešinioji ranka. Ką jūs matėte ir ką norėtumėte iš to momento atsiminti?

J.PALECKIS: Sutinku su kolegomis, kad tai buvo ypatingas laikas, ir įtampa tuomet buvo didžiulė: pavyks ar nepavyks. Mes visi jautėme, kad tuometinio Krašto apsaugos ministerijos vadovo asmeniniai kontaktai suvaidino didžiulį vaidmenį. Gal dar B.Jelcinas su V.Landsbergiu draugiškai bendravo. Kiti iš mūsų vadovybės neturėjo tokių kontaktų.

Po LDDP pergalės dalis opozicijos išties nenorėjo, kad pasisektų naujai valdžiai. Čia aš dar paminėčiau tą garsųjį referendumą, kuris dar prieš tai, 1992 metų birželį, buvo surengtas Lietuvoje. Ir jis didele dauguma laimėjo. Jame, kiek prisimenu, dalyvavo apie 70 proc. rinkėjų. Apie 90 proc. pasakė, kad

> Rusijos kariuomenės buvimas čia buvo naudojamas vidaus politinėse batalijose kaip pagrindinė tema
>
> Audrius BUTKEVIČIUS
> Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, pirmasis atkurtos nepriklausomos Lietuvos krašto apsaugos ministras

taip, turi būti išvesta kariuomenė ir atlyginta žala. Bet yra viena detalė, kurią istorikai pamiršta. Ten buvo įrašyta data: 1992 metais. Ir aš gerai prisimenu, kaip Aukščiausiojoje Taryboje mes sakėme, kad negalima įrašyti datos. Nes tada, 1992 metų pavasarį, ar jau skelbiant referendumą gegužės mėnesį, buvo aišku, kad nepavyks išvesti 1992 metais. Kuo labiau artėjo rinkimai, tuo labiau buvo aišku, kad bus įvairių tokių politinių dalykų.

Dėl ko prezidentūrai ir prezidentui A.M.Brazauskui teko perimti pagrindinį vaidmenį? Gerai prisimenu, kaip susitikome ministerijoje pas Povilą Gylį. Jis sako: stringa mano kontaktai Maskvoje, dalis gynybos ir užsienio reikalų ministerijų pereina į opoziciją ir nenori, kad kariuomenė būtų išvesta. Tada liko vienintelė viltis ir išeitis - B.Jelcinas. Ir aš pradėjau kalbėtis su Viktoru Iljušinu, vyriausiuoju B.Jelcino padėjėju. Apie šiuos pokalbius žinojo tik keturi žmonės. Derybų delegacija, kuriai vadovavo V.Bulovas, tuomet jau nieko negalėjo padaryti, nors V.Bulovas labai stengėsi.

Liko mažiau nei savaitė iki armijos išvedimo. Galutinis komunikatas, kuris turėjo būti paskelbtas, lyg ir suderintas su prezidentūra, su V.Iljušinu Maskvoje. Dar turi įvykti pokalbis tarp dviejų prezidentų. Ir mes laukiame skambučio Vilniuje, bet B.Jelcinas neskambina. O tuomet buvo slaptas aukšto dažnio ryšys, kurio niekas negali pasiklausyti.

Prezidentui A.M.Brazauskui reikia važiuoti į Rygą, į pirmąjį istorijoje Baltijos valstybių prezidentų susitikimą. Mes sėdame į mašiną, prezidentas susinervinęs sako, kad nereikia jam važiuoti, na, bet jo Rygoje jau laukia Guntis Ulmanis, ką tik išrinktas Latvijos prezidentu, Lenartas Meris atvažiuoja. Nuvažiavome į Rygą, ir visi mato, kad A.M.Brazauskas kaip ant adatų, jam nerūpi susitikimas, jam rūpi tik pakalbėti su B.Jelcinu. Ir mes klausiame Rygoje: ar pas jus yra aukšto dažnio aparatas? O ten prezidentūros darbuotojai pasikeitę ir jie nežino, kur visoje Rygoje yra aukšto dažnio aparatas.

Žodžiu, tą dieną taip ir nepavyko pakalbėti su B.Jelcinu. Pasirodo, jis paskambino, kai mes išvažiavome. Ir tada viskas pakibo ant plauko. O pats B.Jelcinas jau kitomis dienomis išvažiavo į kažkokias pratybas rytuose, kur nebuvo jokio aukšto dažnio ryšio. Ir vis dėlto prieš pat rugsėjo 1-ąją prezidentams pavyko pasikalbėti. Aš prisimenu, kad, kai 10 val. ryto per radiją paskelbė komunikatą ir tai, kad jį suderino ir pasirašė du prezidentai, kai kurių mūsų Seimo opozicijos narių veidai ištįso. Jie laukė kitokios žinios.

Č.JEZERSKAS: Po visų tų tikrai sunkių derybų ir visų tų susitarimų mes gavome krašto apsaugos ministro A.Butkevičiaus užduotį, kad Rusijos kariai be provokacijų, be incidentų būtų palydėti iki sienos ir visi tikrai išvažiuotų. Sakykime, išvažiuoja kolona iš kažkokio dalinio, mes turėdavome ją palydėti iki sienos nesikišdami ir netrukdydami judėti.

Veikėme trys tarnybos: pasienio tarnyba, savanoriai ir lauko kariuomenės brigada. Tada lauko kariuomenės brigada buvo 10 batalionų, apie 6 tūkst. būtinosios tarnybos karių, ir veikė kaip sausumos kariuomenė.

Sunkiausia užduotis buvo susitarti su sovietų pasieniečiais, kurie vis dar saugojo Lietuvos TSR ir Lenkijos Liaudies Respublikos sieną, nors jau praėjo ne vieneri metai, kai abipus tos sienos atsirado kitos valstybės. Tada A.Butkevičius, kaip ministras, nuėjo pas V.Landsbergį, tuometinį Aukščiausiosios Tarybos pirmininką, prašyti leidimo pamėginti perimti pasienį iš tų sovietinių pasieniečių. Matyt, tą leidimą gavome, nes po to aš irgi gavau komandą suformuoti kovines grupes, - nežinojome, kaip baigsis tie perėmimai.

Pirmą perėmėme Vištyčio užkardą. Dabar prisimenu, kad mes tada išvengėme tikrai labai didelių incidentų pasienyje. Labai didelių. Tik vėliau sužinojome, kad, kai pradėjome perimti tas užkardas, Kaliningrade buvo pasiruošę daliniai, kurie laukė komandos, kaip jiems elgtis.

Visgi mūsų politinė vadovybė labai gerai sudėliojo tikslus ir uždavinius. Perimti kiekvieną dalinį, kiekvieną pulką, kiekvieną diviziona, kuris čia buvo dislokuotas, reikėjo daug lėšų ir jėgų. Ir dar, kai rengėsi išeiti tie daliniai, buvo atveju, kai sovietų kariuomenė ir naikino turtą, ir pardavinėjo.

Alytuje mes karinį dalinį perėmėme labai tvarkingą, net lemputės nebuvo išsukinėtos, bet vėlgi dėl asmeninių kontaktų. Kadangi ten tarnavo papulkininkis Antanas Ramaška, jis žinojo, kad liks čia toliau tarnauti Lietuvos kariuomenėje bataliono vadu. Gal čia Audrius daugiau pasakys, kaip jis jam pasakė: Antanai, išsuksi lemputę, sugadinsi, sulaužysi, pačiam reikės paskui jas atgal sukinėt. Čia gi Alytus.

Aš tik noriu pasidžiaugti, kad be incidentų ir be provokacijų išvedimas praėjo. Be žūčių. Kad Artūras Sakalauskas buvo paskutinė mūsų auka.

> Po LDDP pergalės dalis opozicijos išties nenorėjo, kad pasisektų naujai valdžiai
>
> Justas Vincas PALECKIS
> Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras, 1993 metais buvęs prezidento A.M.Brazausko patarėjas, diplomatas

Sausio įvykiai parodė, kad gali būti ir jėga panaudota. Aišku, prisiminėme ir Tbilisį, kastuvėlius, ką labai dažnai dabar visi pamiršta, įvykius Baku, kur keli šimtai žmonių žuvo.

G.JAKAVONIS: Ką įdomaus dar reikėtų prisiminti šiandien?

> Nemanau, kad dabar mes neturime ten, Rusijoje, draugų, kurie mus palaikytų
>
> Česlovas JEZERSKAS
> Vienas iš Lietuvos kariuomenės kūrėjų brigados generolas

A.BUTKEVIČIUS: Visi pateikia labai įdomių detalių, kurias ir aš buvau pamiršęs. Bet leiskite man papasakoti kaip ir alternatyvią Rusijos kariuomenės išvedimo istoriją. Taigi delegacija, kuri buvo suformuota deryboms su Tarybų Sąjunga, taip pat ir dėl kariuomenės išvedimo, ir aš buvau šios derybų delegacijos narys, mano požiūriu, veikė labai neefektyviai. Ir strigo tokiose vietose, kurios iš tikrųjų nebuvo labai svarbios, strigo frazėse, formuluotėse. Mano požiūriu, Lietuvos derybų delegacijos darbas ir veikla labiau atitiko TSRS ir vėliau Rusijos derybininkų interesus trikdyti procesą.

1991 metais, jau iš karto po pučo, Rusijos gynybos ministru tapus P.Gračiovui, mes ėmėmės tam tikros paralelinės iniciatyvos, išnaudodami tą aplinkybę, kad Rusijos gynybos ministras buvo daug metų tarnavęs Kaune, turėjo čia daug draugų, ir pirmiausia Č.Jezerską, kuris su juo artimai bendradarbiavo 15 metų. Ir P.Gračiovui tapus Rusijos gynybos ministru, mes per kelias dienas su juo susisiekėme ir asmeninių pokalbių metu nustatėme santykį, kad gali įvykti daugybė dalykų politiniu lygmeniu, bet mes jokiu būdu neleisime kraujo praliejimo ir neleisime susiklostyti situacijai, kuri pažeistų Lietuvos interesus ir sukeltų katastrofą.

Taigi su Rusijos gynybos ministru mes suderinome, kad jis

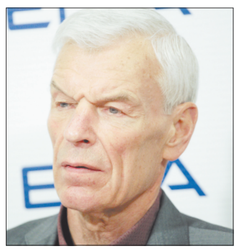

užims lobistinę poziciją dėl šio išvedimo, jeigu mes padėsime jam spręsti tam tikrus klausimus, tokius kaip Rusijos karininkų ir puskarininkų apgyvendinimas, kas buvo labai aktualu. Rusijos kariškių žmonos sudarė rimtą kovinį padalinį, kuris politikoje tuo metu vaidino labai rėksmingą ir svarbų vaidmenį. Pavyzdžiui, Lietuvoje buvo 3500 kariškių be gyvenamųjų vietų. Ką tai iš tikrųjų reiškė? Tai reiškė 35 blokinius namus, kurių kiekviename yra po 100 butų. Supraskite, kad Lietuvai išspręsti tą klausimą nebuvo nei politinė, nei ekonominė problema.

Kitas sprendimo variantas buvo susijęs su tuo, kad daugybė kariškių turėjo butus Lietuvoje. Tiesiog reikėjo leisti jiems juos pasiimti, parduoti išvažiuojant. Tai mes taip pat padarėme, jau nekalbant apie pilietybės klausimą - pasilikit kas norit. Ir štai čia Gynybos ministerija, aš kalbu apie periodą iki 1992 metų, užėmė, sakyčiau, itin lobistinę Rusijos kariškių atžvilgiu poziciją, minkštindama įvairių karštų galvų norą spausti, rėkti ir panašiai. Taigi dėl to atsirado galimybės P.Gračiovui kreiptis į B.Jelciną, kad būtų pasirašytas tarp ministerijų susitarimas dėl Rusijos kariuomenės išvedimo eigos. P.Gračiovas paskyrė savo 4 patarėjus šiam klausimui spręsti, ir, sėdėdami pas Egidijų Bičkauską ambasadoje, mes tykiai ramiai tokį dokumentą parengėme. Iš esmės paėmėme derybų delegacijų dokumentus, aš savo rankele išbraukiau visus klausimus, kurie strigdė derybų eigą, ir su tokiu iškastruotu dokumentu nuvažiavau 1992 metais pas V.Landsbergį į Palangą, kur jie abudu su Č.Stankevičiumi atostogavo. Padėjau ant stalo tuos dokumentus ir pasakiau, kad V.Landsbergis gali skambinti B.Jelcinui čia pat, va dabar, ir jis patvirtins, kad kitą savaitę mes galime važiuoti pasirašyti dokumentų. Paprašiau gražiuoju nesiųsti Č.Stankevičiaus. Deja, V.Landsbergis, suvokdamas, kad žaidimas yra kur kas platesnis, negu dokumentų pasirašymas, kad tai yra tam tikros galimybės užsivilkti pergalingą Rusijos kariuomenės išvedėjo mantiją, nutarė, kad dalyvaus jis pats ir Č.Stankevičius, ir tokiu jau nebesuderintu formatu Maskvoje atsidūrėme mes su derybų delegacijos pagrindiniu branduoliu. Į tai sureagavo Rusijos užsienio reikalų ministerija, atsiuntė poną V.Čiurkiną su komanda, ir žaidimas užsisuko iš naujo. Ir mano racionalizuoti dokumentai vėl buvo deracionalizuoti, ir vėl viskas pakibo.

Rusijos gynybos ministerija keikėsi paskutiniais žodžiais, kad aš nesuvaldžiau situacijos ir atitempiau visą komandą žmonių, kurie nesugeba suvokti laiko realijų, ir kad tuoj pat ši galimybė gali dingti. Tam tikru momentu atrodė, kad reikalas bus sužlugdytas. Man pavyko nuvažiuoti į Rusijos gynybos ministeriją ir su ministru P.Gračiovu ieškojome sprendimo. Ir jis buvo toks, kad mes prisiimame visą atsakomybę. Beje, vienas iš pagrindinių klausimų, dėl ko nenorėjo pasirašyti Č.Stankevičius, kad referendume buvo numatyta išvedimo pabaiga 1992 metais. Jie sakė, kad negali prisiimti tokios atsakomybės. Mano požiūriu, tai buvo absoliuti kvailystė.

Žinoma, aš šaukiau, kad prisiimu visą atsakomybę, už tai ant šito istorinio dokumento, tai yra Rusijos kariuomenės išvedimo grafiko ir išvedimo protokolo, ir atsirado tik mano ir P.Gračiovo parašai. Vėliau, kai derybų delegacijos vadovai suprato, kad procesas tikrai juda, žinoma, jie bandė pasinaudoti situacija, tačiau traukinys buvo nuvažiavęs. Rusijoj niekas nebenorėjo pakylėti šių dokumentų į kitą rangą, negu kad jie buvo pasirašyti tarp manęs ir P.Gračiovo.

Nuo dokumentų pasirašymo dienos iki Rusijos kariuomenės išvedimo paskutinio momento nė akimirką Rusijos kariuomenės išvedimas nebuvo stabdomas. Tai yra techniniu požiūriu išvedimas vyko visą laiką, mes bendradarbiavome labai efektyviai.

Norėdami užfiksuoti, kad Rusijos kariuomenė tikrai išėjo iš Lietuvos ir yra įvykdytas Rusijos įsipareigojimas, žinodami, kad kelios neturinčios reikšmės dalys liko Lietuvoje, mes visgi užfiksavome, jog kariuomenės išvedimas yra baigtas pagal numatytą grafike datą, ir gudraudami atsivedėme Rusijos ambasadorių paminėti to

> Įvykiams tolstant, atsiranda naujų didvyrių, kažkas rašo knygas, kurios sukelia šypseną tikriesiems įvykių dalyviams
>
> Gediminas JAKAVONIS
> Žalgirietis

fakto. Priminsiu, kad tuo metu, kaip tik einant išvedimo laikui į pabaigą, Rusija jau nebenorėjo politiškai fiksuoti, jog ji įvykdė savo įsipareigojimus. Mes, atvirkščiai, norėjome tą faktą labai tiksliai pademonstruoti. Todėl patys suorganizavome Rusijos kariuomenės išvedimo palydas su visu ceremonialu, vėliavų pakėlimu, patys atsivežėme Rusijos ambasadorių į paskutinio karinio dalinio išėjimą, ir kai pajudėjo ešelonai su karine technika, pakviečiau Rusijos ambasadorių į susitikimą su prezidentu A.M.Brazausku. Jis paklausė, ar tai bus privatus susitikimas, aš, žinoma, pasakiau, kad tai bus privatus susitikimas, ir ambasadorius tik tada suprato, kas įvyko, kai mes atidarėme duris į prezidiumo salę. Ten sėdėjo visas Lietuvos politinis elitas, ir ambasadoriaus kalbą priėmė prezidentas A.M.Brazauskas. Toks niuansas taip pat svarbus, kuris tarsi ir sudėjo visus taškus šitoje istorijoje.

P.GYLYS: Tuo metu Lietuvoje konstruktyvios patriotinės jėgos sugebėjo įveikti pasipriešinimą, kuris gal nesąmoningai, o gal ir sąmoningai buvo daromas. Aš sutinku dėl derybų delegacijos. Iš tikrųjų labai neįprastas formatas, jeigu jūs stebite pasaulinę diplomatiją, tai derasi užsienio reikalų ministrai arba, jeigu reikia, prezidentai arba premjerai. O parlamentarai ir šiaip kažkas gali būti ekspertai, ir ne daugiau. Bet delegacija įsijautė, kad ji valdo šitą procesą, ypač kai kurie žmonės, kurie elgėsi iš tikrųjų destruktyviai.

Nors gyvenome labai sudėtingu laikotarpiu, nugalėjo racionalumas.

A.BUTKEVIČIUS: Aš manau, kad Rusijos kariuomenės buvimas čia buvo naudojamas vidaus politinėse batalijose kaip pagrindinė tema, nes kitų temų pono Landsbergio komanda neturėjo. Ir Rusijos kariuomenės išvedimo tam tikras tąsymas - tai buvo naudingas vidaus politinių problemų sprendimo mechanizmas.

P.GYLYS: Galimam valdžios pakeitimui kažkur spalio-lapkričio mėnesiais.

J.PALECKIS: Atvirai kalbant apie paskutinį aspektą, tai iki šiol jaučiame to supriešinimo rezultatus.

Čia buvo pažerta daug labai istorinių detalių, ir tikrai tas grafikas faktiškai tapo pagrindu.

Tuos dokumentus, kur paskelbė Č.Stankevičius, aš skaitau ir netikiu savo akimis. Ten, aišku, delegacijos derasi, bet jaučiasi, kad jie atvažiavo kaip į kažkokią priešišką šalį, tarkime, replika rusų pusei, kad jūs elgiatės su mumis taip, kaip J.Urbšiui buvo keliamas ultimatumas. Nesąmonė. Kaltinama Rusija tuo, kad jie taiko stalinistinius metodus. Galima įsivaizduoti, kad jie atitinkamai ir reagavo. Galima įsivaizduoti, kad atitinkamai ta sutartis ir nebuvo pasirašyta, o ji galėjo būti pasirašyta.

P.GYLYS: Mums naudinga.

J.PALECKIS: Be abejo. Ir, užuot ieškojus mums pirmiausiai naudingų variantų, ne visai geri dalykai buvo daromi.

Č.JEZERSKAS: Prisimenu tuos 1991 metus, kaip gaudėm kiekvieną žinią apie tuos, kurie mus palaiko. Net 1990 metais, kai Moldavija mus palaikė, buvo labai mums svarbu. Ypač po pučo. Svarbiausia, kad po Sausio įvykių buvo mitingai ne tik Maskvoje. Jie reikalavo, kad TSRS prezidentas atsistatydintų. Ir jeigu mes dabar Rusijoje matome nedraugus, gal vėl reikia susigrąžint tuos draugus. Tą Rusiją, kuri 1991 metais mus pripažino. Nes po jos viena paskui kitą šalys pradėjo mus pripažinti kaip laisvą, nepriklausomą šalį. Šitie žmonės vis tiek kažkur dar turi būti. Prisimenu 48 rašytojus, kurie parašė tokį tvirtą savo požiūrį, peticiją Michailui Gorbačiovui dėl Lietuvos įvykių. Ir nemanau, kad dabar mes neturime ten, Rusijoje, draugų, kurie mus palaikytų.

Parengė Milda JUODAKIENĖ

Visa filmuota medžiaga tinklalapyje
www.suzalgiriu.lt

NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2016

2016 metų NACIONALINĖS VERTYBĖS pristatomos penktadieniais „Žalgirio“ nacionalinio pasipriešinimo judėjimo priede su „Respublika“. Rašykite ir Jūs!
NACIONALINIŲ VERTYBIŲ RINKIMAI 2016, A.Smetonos g. 2, Vilnius LT-01115, arba el.paštu redaktorius@respublika.net. Tel. (8-5) 212-35-25

Panevėžio miesto 1-oji pradžios mokykla

Panevėžio mieste carinės Rusijos valdymo laikais buvo tik kelios pradinės mokyklos. Jos buvo įkurtos nuomojamose patalpose. Tik 1922 metais nepriklausomame Panevėžyje savivaldybė ėmėsi naujos mokyklos statybos darbų.

Panevėžio muziejaus rinkinių nuotr.

▸ **Mokiniai ir mokytojai pasirengę medelių sodinimo šventei. 1932 m. gegužės 1 d.**

▸ **Transatlantinio lakūno Felikso Vaitkaus sutikimas 1-ojoje pradžios mokykloje. 1935 m. spalio 16 d.**

▸ **Stasio Janausko suorganizuotas lūpinių armonikėlių orkestras. XX a. 4 dešimtmetis**

Pirmoji pradinė atidaryta 1918 metų sausio 1 dieną. Nuo 1919 metų ji veikė nuomojamose patalpose Šeduvos gatvėje 26, Br.Kusinskiui priklausančiame privačiame mediniame name. Mokyklų numeracijos tuo metu nebuvo. Vedėjas buvo Juozas Balčiūnas, baigęs Veiverių mokytojų seminariją. 1919 metais mokinių buvo 77. Mokytoja dirbo ir Ona Pabedinskaitė. Nuo 1920 metų rugsėjo 1 dienos vedėja paskirta Eugenija Adomulytė. Mokytoja ji dirbo nuo 1919 metų balandžio 1 dienos. Ji baigė Tombove lietuvių „Žiburio“ moterų gimnazijos 5 klases ir 1920 metais išlaikė egzaminus Panevėžio vasaros mokytojų kursuose mokytojos teisėms gauti. Antrąja mokytoja nuo 1919 metų rugsėjo 1 dienos dirbo jos sesuo Jadvyga Adomulytė.

Patalpų nuomai buvo išleidžiama nemažai lėšų. Mokinių iki 1921 metų sausio 1 dienos buvo 88 - 51 berniukas ir 37 mergaitės. Prie mokyklos buvo sudarytas tėvų komitetas, bet jis nebuvo labai veiklus ir per metus surengė tik vieną posėdį.

Naujai mokyklai savas patalpas buvo pradėta statyti 1922 metais. Buvo statoma šešių komplektų pradžios mokykla, kuriai parinktas Marijos ir Klaipėdos gatvių kampas. Statyba labai rūpinosi Panevėžio miesto burmistras Bronius Adomulis. Jis dirbo ir pradžios mokyklų inspektoriumi. Darbus prižiūrėjo savivaldybės ūkio skyriaus vedėjas Pranas Aižinas. Buvo naudojama tiltams taisyti skirta medžiaga, pritrauktos savivaldybės lėšos. Bet pinigų labai trūko. Statybos vyko lėtai. Projektą parengė miesto inžinierius Marijonas Stanevičius. Pagal projektą buvo statoma šešių komplektų pradžios mokykla: trys klasės, salė, mokytojų ir sargo kambarys apačioje ir trys klasės su mokytojų kambariu viršuje. Bet pagal planą nebuvo numatyta patalpa rūbinei. Drabužius reikėjo kabinti salėje. Nebuvo numatyta vieta ir knygynui.

Mokykla iš nuomojamų Br.Kusinskio namų persikėlė 1923 metų spalio mėnesį. Į naujas patalpas greitai - 1923 metų gruodį - atkelta ir pradinė mokykla iš Sodų gatvės. Bet ir tada dar vyko statybos darbai, dirbo staliai. Baigiamieji darbai tęsėsi dar kelias savaites. Vykstant pamokoms po patalpas vaikščiojo statybininkai su lentomis ir kita reikalinga medžiaga, aidėjo pjūklų ir kirvių garsai. Viena klasė buvo palikta darbuotis staliams. Iš viso čia buvo perkeltos trys pradžios mokyklos. Mokykloje buvo ir trys vedėjos. Atidarymo iškilmės suorganizuotos tik 1924 metų pavasarį. Į jas atvyko miesto burmistras Br.Adomulis. Nepaisant nesklandumų, mokyklos statyba buvo didelis laimėjimas. Iki to laiko savivaldybė mažokai rūpinosi švietimo reikalais. 1924 metais birželio 1-7 dienomis naujoje mokykloje suorganizuota Panevėžio miesto ir visos apskrities mokinių rankdarbių paroda.

1926 metų sausio 3 dieną mokyklos buvo suskirstytos numeriais ir Panevėžio pirmoji pradžios mokykla pavadinta Panevėžio miesto pradžios mokykla Nr.1. Tuo metu mokykloje mokėsi 242 mokiniai - 114 berniukų ir 128 mergaitės. Baigiamiesiems egzaminams parengti 27 mokiniai, visi sėkmingai juos išlaikė. 1927 metų birželio mėnesį buvo surengta antroji rankdarbių paroda. Ji buvo gausesnė negu 1924 metais.

Mokykla dirbo dviem pamainomis. 1930 metais į ją perkelta rusų pradinė mokykla, kuriai vadovavo žinoma pedagogė Lidija Falejeva, baigusi Minsko pedagoginį institutą. Ji mokytojos darbą dirbo dar nuo 1900 metų, o šioje mokykloje išdirbo iki 1933 metų - iki išėjimo į pensiją. 1931 metais mokyklos vedėju paskirtas Stasys Janauskas, kuris karo metais buvo pasitraukęs į Rusiją ir Jaroslavlyje mokėsi pradžios

> ▶ Panevėžio pirmoji pradinė mokykla buvo viena veikliausių ir geriausių visoje apskrityje. Ją baigė daug mokinių, kurie vėliau savo darbais garsino miestą

1927 metais Eugenija Adomulytė-Sirusienė atleista iš mokyklos vedėjos pareigų ir perkelta į 4-ąją pradžios mokyklą. Į jos vietą atkelta Aleksandra Šilgalytė, baigusi du kursus Panevėžio mokytojų seminarijoje ir sporto kursus Palangoje. Mokytojos darbą ji dirbo nuo 1925 metų ir šioje mokykloje išdirbo ketverius metus, iki 1931 metų rugsėjo 1 dienos. 1928 metų sausį mokykloje mokėsi 116 berniukų ir 108 mergaitės. 1928 metais Panevėžio mieste įvestas privalomasis pradinis mokslas. 1930 metais surengta ne tik trečioji rankdarbių paroda, bet ir dainų ir sporto šventė. Sporto ir dainų šventė vyko Skaistakalnio parke. Naujai pastatyta mokykla tapo įvairių renginių vieta. Gana ilgą laiką tai buvo pati moderniausia pradinė mokykla Panevėžyje.

mokykloje, o 1919 metais Šiauliuose baigė mokytojų vasaros kursus. 1920 metais jis baigė ir Panevėžio mokytojų kursus. S.Janauskas pradinėje mokykloje sugebėjo suorganizuoti lūpinių armonikėlių nedidelį orkestrą ir sėkmingai koncertuodavo su juo. Nuo 1932 metų sausio 1 dienos mokykloje pradėjo dirbti garsus visoje apskrityje skautų organizatorius Povilas Daukas. Jis šioje mokykloje pradėjo organizuoti skautus. 1932 metais surengta medelių sodinimo šventė. Aplink mokyklą pasodinta apie 20 liepų, o mokyklos kieme - „Kęstučio“ medelis. „Kęstučio“ medis buvo aptvertas specialia tvorele. 1932 metais birželio 14 dieną vyko IV skyriaus baigiamieji egzaminai, kurių komisijos pirmininku buvo paskirtas mokyklos vedėjas S.Janauskas. Egzaminus laikė 24 mokiniai, iš kurių trys neišlaikė. Egzaminai truko visą dieną su dviejų valandų pertrauka. Du geriausiai išlaikiusieji egzaminus gavo dovanas - knygas. Rimvydas Sideravičius gavo knygą „Perro pasakos“, o Jadvyga Kalinauskaitė - knygą „Širdis“.

1932 metų rugsėjo mėnesį mokykloje buvo 322 mokiniai - 175 berniukai ir 147 mergaitės. Spalio 9 dieną buvo paminėta Vilniaus pagrobimo diena. Vaikai buvo agituojami pirkti Vilniaus pasus. Buvo sakomos kalbos, kad mokiniai nepamirštų, jog Lietuva dar neatgavo savo sostinės Vilniaus. 1932 metais suorganizuota bendra mokytojų ir tėvų komiteto loterija ir surinkta 319 litų. Už tuos pinigus sušelptas 71 vaikas. Gruodį mokiniams buvo surengta eglutė. 1933 metų sausio 28 dieną 1-ojoje pradžios mokykloje atidarytas pradžios mokyklų pedagoginis knygynėlis. Jam buvo pasirinkta pirmoji pradžios mokykla. Knygoms ir laikraščiams surinkti kiekvienas pradžios mokyklos mokytojas kas mėnesį turėjo mokėti po vieną litą. Atidarius knygynėlį jau buvo įsigytos 48 knygos ir žurnalai.

1933 metais Katedroje paminėtas mokyklos 10 metų jubiliejus. Birželio 11 dieną šventiniuose renginiuose dalyvavo miesto burmistras T.Chodakauskas, Panevėžio apskrities viršininkas Antanas Staškevičius, generolas Pranas Tamašauskas, apskrities policijos vadas K.Vilkas, kunigai Vl. Butvila, A.Spurgis ir kiti garbingi svečiai. Šventė pradėta Tautos himnu. Vyko įvairūs sporto renginiai, dainavo 150 mokinių choras, kuriam dirigavo mokytojas J.Žemaitis. Šventės renginiams iš savivaldybės gauta 100 litų, dar 147 litus surinko tėvų komitetas. Buvo nufilmuotas ir mokinių gyvenimas mokykloje. Suorganizuotos ir Valstybinio teatro gastrolės specialiai mokiniams.

1933 metais mokykloje buvo organizuojama rinkliava paminklui žuvusiems lakūnams Dariui ir Girėnui. Neturtingi mokiniai sugebėjo surinkti 37 litus. 1934 metais miesto savivaldybė ėmėsi iniciatyvos suregistruoti visus vaikus, kurie privalėjo lankyti mokyklą. Pagal šį surašymą 1-ajai pradžios mokyklai atiteko 357 mokiniai. Bet tiek priimti mokinių dar stigo patalpų. 1935 metais mokykloje atsirado ir penktasis skyrius. Panevėžio mieste tik pradžios 1-ojoje ir 4-ojoje mokyklose suorganizuojami 5 skyriai. 1935 metais baigusiems mokyklą mokiniams surengta ekskursija į Klaipėdą. 1935 metų spalio 16 dieną mokyklą aplankė Atlanto nugalėtojas Feliksas Vaitkus su žmona. Jie buvo labai iškilmingai sutikti. 1936 metų sausio 1 dieną mokykloje dirbo 8 mokytojai ir 403 mokiniai, 224 berniukai ir 184 mergaitės. 1938 metais atidarytai pradžios mokyklai Danutės gatvėje suteiktas 1-osios mokyklos pavadinimas. O nuo 1938 metų buvusi 1-oji pradžios mokykla tapo Panevėžio 10-ąja pradine mokykla.

Panevėžio pirmoji pradinė mokykla buvo viena veikliausių ir geriausių visoje apskrityje. Ją baigė daug mokinių, kurie vėliau savo darbais garsino miestą.

Elena MARKUCKYTĖ,
Donatas PILKAUSKAS